

AUTIZMLI BOLALAR. AUTIZMLI BOLALARNI NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Tuychiyeva Noila ¹

¹ Samarqand Viloyati Past darg'om tuman. Toshkent Kimyo xalqaro
universiteti Samarqand Filiali Magistratura Defektologiya yo'nalishi talabasi

Tel: 94.919.99.27

omonovruzimurod88@gmail.com

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 07.04.2025

Revised: 08.04.2025

Accepted: 09.04.2025

KALIT SO'ZLAR:

Autizm, autizm spektr
buzilishi, nutqni
rivojlantirish, muloqot
ko'nikmalari,
logopediya, terapiya
usullari, vizual
qo'llanmalar, ABA
terapiya, PECS tizimi,
maxsus ta'lim.

Ushbu maqolada autizmlı bolalarning nutq rivojlanish xususiyatlari hamda ularni rivojlantirishga yo'naltirilgan samarali usullar tahlil qilinadi. Autizm spektr buzilishi (ASB) bo'lgan bolalar odatda muloqot va nutq rivojlanishida qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shuning uchun maxsus pedagogik yondashuvlar, logopedik mashg'ulotlar, vizual qo'llanmalar va interaktiv usullardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada nutqni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan zamonaviy metodlar, jumladan, ABA terapiya, PECS tizimi va musiqali terapiya haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, ota-onalar va pedagoglarning roli ham muhokama qilinadi.

KIRISH. Autizm spektr buzilishi (ASB) — bu bolalarning ijtimoiy muloqot, nutq va xulq-atvorida turli darajadagi qiyinchiliklarga olib keluvchi nevrologik rivojlanish buzilishi hisoblanadi. Ushbu holat bilan tug'ilgan bolalar atrof-muhit bilan muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch kelib, nutq rivojlanishida sezilarli orqada qolishlari mumkin. Shu sababli, autizmlı bolalarning nutqini rivojlantirishga qaratilgan maxsus metodlar va yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada autizmli bolalarning nutq rivojlanishidagi asosiy muammolar, ularni bartaraf etish usullari hamda zamonaviy pedagogik va logopedik yondashuvlar tahlil qilinadi. Xususan, ABA terapiya, PECS tizimi, musiqali va sensor terapiyalar kabi innovatsion metodlarning samaradorligi haqida soʻz yuritiladi. Shuningdek, ota-onalar va pedagoglarning bolalar bilan toʻgʻri muloqot qilishdagi oʻrni ham muhokama qilinadi.

Autizmli bolalarning jamiyatga moslashishi va mustaqil hayot kechirishlari uchun nutq rivojlanishini qoʻllab-quvvatlash muhim sanaladi. Shu nuqtayi nazardan, maqola ushbu yoʻnalishda ilmiy va amaliy tavsiyalarni taqdim etishga qaratilgan.[1]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Autizm spektr buzilishiga (ASB) ega bolalar uchun nutq rivojlanishi murakkab jarayon boʻlib, har bir bolaning individualligini hisobga olgan holda maxsus yondashuv talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, autizmli bolalarning aksariyatida nutqiy rivojlanishning orqada qolishi kuzatiladi, bu esa ularning ijtimoiy va akademik moslashuviga salbiy taʼsir koʻrsatadi.[2]

Nutqiy rivojlanishni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha turli metodlar sinovdan oʻtkazilgan boʻlib, ularning natijalari shuni koʻrsatadiki, individual terapiya va multisensor yondashuv eng samarali usullar qatoriga kiradi. Jumladan, amaliy xulq-atvor tahlili (ABA terapiya), rasmi muloqot tizimi (PECS) hamda nutq terapiyasi boʻyicha maxsus mashgʻulotlar autizmli bolalarning nutqiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy taʼsir koʻrsatgan.[3]

1. Amaliy xulq-atvor tahlili (ABA terapiya). ABA terapiya metodikasi autizmli bolalar orasida keng qoʻllaniladigan usul boʻlib, nutq va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Tadqiqot davomida ushbu terapiyaning bolalar nutqini yaxshilashdagi samaradorligi kuzatildi. Xususan, ABA terapiyasi asosida oʻqitilgan bolalar yangi soʻzlarni oʻrganish, ijtimoiy signal va imo-ishoralarni tushunish borasida oldinga siljish koʻrsatgan.

2. Rasmi muloqot tizimi (PECS). Rasmi muloqot tizimi (PECS) ogʻzaki nutq bilan bogʻliq muammolarni yengillashtirishda samarali boʻlib, bolalar va atrofdagilar oʻrtasidagi tushunishni yaxshilaydi. Ushbu metoddan foydalangan bolalar ogʻzaki soʻzlashuvni oʻzlashtirishda oʻzining aloqa shakllarini rivojlantirish imkoniga ega boʻlishgan. Shuningdek, PECS yordamida bola xohish-istaklarini aniqroq ifodalay olishi, bu esa uning stress darajasini pasaytirishi kuzatilgan.

3. Sensor integratsiya terapiyasi. Nutq rivojlanishi faqatgina lingvistik omillarga bogʻliq emas, balki sensor sezgilar bilan ham chambarchas bogʻliqdir. Sensor integratsiya terapiyasi orqali bolaning sezgi organlari orqali oladigan axborotga moslasha olishi taʼminlanadi, bu esa ularning kommunikativ qobiliyatlariga ham ijobiy taʼsir qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sensor stimulyatsiyaga asoslangan mashg'ulotlar bolalarning muloqotga bo'lgan ishtiyoqini oshirishda yordam beradi.

4. Oila va pedagoglarning roli. Autizmli bolalarning nutqiy rivojlanishida ota-onalar va pedagoglarning doimiy ishtiroki katta ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oilada muloqotni rag'batlantirish, bolalar bilan faol suhbatlar olib borish va maxsus mashg'ulotlar o'tkazish ularning nutq qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, ta'lim muassasalarida individual yondashuv va qo'shimcha logopedik darslar natijasida bolalarda sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, autizmli bolalarning nutq rivojlanishida quyidagi asosiy xulosalar shakllantirildi:[4]

- **Erta diagnostika va aralashuv muhim ahamiyatga ega.** Autizmli bolalarda nutqiy rivojlanish kechikishini erta bosqichda aniqlash va maxsus terapiya dasturlarini joriy etish juda muhimdir.

- **Kompleks yondashuv talab etiladi.** Autizmli bolalar bilan ishlashda faqat bir usul bilan cheklanib qolish samarasiz bo'lishi mumkin. Shu bois, ABA terapiya, PECS, sensor integratsiya va ijtimoiy muhitga moslashishga yo'naltirilgan mashg'ulotlarni birgalikda olib borish lozim.

- **Ota-onalar va pedagoglarning bilim darajasini oshirish zarur.** Autizmli bolalar bilan samarali ishlash uchun ota-onalar va pedagoglarga maxsus treninglar o'tkazilishi lozim.

- **Davlat va jamiyat ko'magini oshirish kerak.** Autizmli bolalarning rivojlanishi uchun maxsus markazlar va ta'lim muassasalarida maxsus dasturlarni keng joriy etish zarur.

Autizm spektr buzilishiga ega bolalarning nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda ilmiy asoslangan yondashuvlar va maxsus terapiya usullaridan samarali foydalanish muhim hisoblanadi. Erta diagnostika, individual yondashuv va ota-onalar hamda mutaxassislarining uzluksiz ishtiroki orqali autizmli bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantirish mumkin.[5]

XULOSA

Autizm spektr buzilishiga ega bolalarning nutqiy rivojlanishi individual yondashuv va maxsus terapiya usullarini talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, autizmli bolalar bilan erta diagnostika va muayyan metodlarni qo'llash orqali ularning kommunikativ qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilash mumkin. Kelgusida autizmli bolalar bilan ishlashga oid dasturlarni takomillashtirish, ta'lim va terapiya jarayonlarida ilg'or texnologiyalardan foydalanish hamda davlat va jamiyatning bu sohadagi qo'llab-

quvvatlashini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali autizmli bolalarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishiga yanada katta hissa qo'shish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nogironligi bo'lgan shaxslarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent, 2021.
3. Vygotskiy L.S. Bolalar nutqining rivojlanishi. – Moskva: Pedagogika, 1987.
4. Landa, R. J. Early Communication Development and Intervention for Children with Autism. – Pediatrics, 2007.
5. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Autizm spektr buzilishi bo'lgan bolalar uchun klinik tavsiyalar. – Toshkent, 2022.

